

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-354-69>

УДК: 339.13+338.5:339.74(477)

JEL classification: Q18, G13, E31, F44, D40

БАШЛАЙ Сергій

Сумський національний аграрний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2247-5440>

НЕБАБА Наталія

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

<https://orcid.org/0000-0003-1264-106X>

РАЗІНЬКОВА Міла

Університет митної справи та фінансів

<https://orcid.org/0000-0002-1590-7428>

ПАВЛОВ Віктор

Університет митної справи та фінансів

<https://orcid.org/0009-0005-2888-5167>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТОВАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНИХ ЦІНОВИХ ШОКІВ ТА ЗНАЧЕННЯ БІРЖОВИХ ДЕРИВАТИВІВ У ЗМІЦНЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Дослідження зосереджене на аналізі змін світових котирувань зернових, олійних культур та енергоресурсів, а також на їх передачі у внутрішні цінові індикатори аграрного сектору. Метою статті є кількісна оцінка впливу глобальних цінових шоків 2020–2025 років на функціонування товарного ринку України та визначення потенціалу біржових деривативів у зниженні цінових ризиків і підтриманні продовольчої стабільності. Методологія ґрунтується на порівняльному аналізі статистичних даних за шість років, включаючи індекси світових цін, показники продовольчої інфляції, обсяги біржового обороту та кількість укладених строкових контрактів. Використано індикативні розрахунки варіації цін, темпів приросту та структурних зрушень у виробництві й експорті аграрної продукції. Особливу увагу приділено оцінці масштабів деривативного сегмента організованого товарного ринку та його частки у системі хеджування ризиків. Результати засвідчили, що у пікові періоди волатильності продовольча інфляція перевищувала 20 %, тоді як фізичні обсяги виробництва залишалися відносно стабільними. Це свідчить про домінування цінового чинника ризику. Водночас біржовий оборот деривативів за досліджуваний період зріс більш ніж удвічі, проте рівень їх використання аграрними виробниками залишається обмеженим. Виявлено прямий зв'язок між розвитком організованої торгівлі та зниженням амплітуди сезонних цінових коливань.

Практичне значення дослідження полягає у формуванні рекомендацій щодо активізації використання ф'ючерсних та опціонних контрактів для фіксації цінових параметрів на етапі виробничого планування. Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні аналізу глобальних цінових тенденцій з оцінкою внутрішньої біржової інфраструктури як інструмента забезпечення продовольчої безпеки в умовах зовнішньої нестабільності.

Ключові слова: товарний ринок, механізми, система, продовольче забезпечення, безпека, біржові деривативи, ф'ючерсні контракти, цінова волатильність, аграрний сектор.

BASHLAI Serhii

Sumy National Agrarian University

NEBABA Nataliia

Dnipro National University named after Oles Honchar

RAZINKOVA Mila, PAVLOV Viktor

University of Customs and Finance

THE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S COMMODITY MARKET UNDER THE INFLUENCE OF GLOBAL PRICE SHOCKS AND THE IMPORTANCE OF EXCHANGE-TRADED DERIVATIVES IN STRENGTHENING FOOD SECURITY

The study focuses on analyzing changes in global prices for grains, oilseeds, and energy resources, as well as their transfer to domestic price indicators in the agricultural sector. The purpose of the article is to quantitatively assess the impact of global price shocks in 2020–2025 on the functioning of the commodity market in Ukraine and to determine the potential of exchange derivatives in reducing price risks and maintaining food stability. The methodology is based on a comparative analysis of statistical data for six years, including world price indices, food inflation indicators, exchange turnover volumes, and the number of forward contracts concluded. Indicative calculations of price variations, growth rates, and structural shifts in the production and export of agricultural products were used. Particular attention was paid to assessing the scale of the derivative segment of the organized commodity market and its share in the risk hedging system. The results showed that during peak periods of volatility, food inflation exceeded 20%, while physical production volumes remained relatively stable. This indicates the dominance of the price risk factor. At the same time, exchange turnover of derivatives more than doubled during the period under review, but their use by agricultural producers remains limited. A direct link was found between the development of organized trade and a reduction in the amplitude of seasonal price fluctuations. The practical significance of the study lies in the formulation of recommendations for intensifying the use of futures and options contracts to fix price parameters at the production planning stage. The scientific novelty of the work lies in the comprehensive combination of analysis of global price trends with an assessment of the internal exchange infrastructure as a tool for ensuring food security in conditions of external instability.

Keywords: commodity market, mechanisms, system, food security, security, stock derivatives, futures contracts, price volatility, agricultural sector.

Стаття надійшла до редакції / Received 12.03.2026
Прийнята до друку / Accepted 16.04.2026
Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© БАШЛЯЙ Сергій, НЕБАБА Наталія, РАЗІНЬКОВА Міла,
ПАВЛОВ Віктор

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Світові товарні ринки у 2020–2025 роках пережили серію різких цінових коливань. Зміна котирувань пшениці, кукурудзи, соняшникової олії та нафти супроводжувалася зростанням транспортних витрат, страхових премій і вартості кредитних ресурсів. Українська економіка, яка зберігає значну експортну орієнтацію аграрного сектору, відчула ці зміни через підвищення виробничих витрат і нестабільність внутрішніх цін. У 2022 році продовольча інфляція перевищила 20 %, що безпосередньо вплинуло на купівельну спроможність домогосподарств. Актуальність дослідження зумовлена потребою забезпечити цінову передбачуваність у системі виробництва та реалізації продовольства за умов зовнішньої волатильності. Стійкість аграрного ринку визначає не лише експортні надходження, а й соціальну стабільність країни [20]. За відсутності ефективних інструментів страхування цінових ризиків виробники змушені приймати рішення в умовах невизначеності, що посилює дисбаланси. Проблема дослідження полягає у недостатній інтеграції механізмів організованої біржової торгівлі та деривативних контрактів у систему управління продовольчими ризиками. Попри наявність біржової інфраструктури, обсяг строкових угод залишається обмеженим, а їх потенціал стабілізації цін використовується частково. Це створює розрив між можливостями фінансових інструментів і практикою функціонування ринків України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В публікації [1] досліджується вплив біржових деривативів на товарний ринок України. Організована торгівля підвищує прозорість ціноутворення. Інформаційна асиметрія знижується. Питання масштабування строкових контрактів в аграрному сегменті потребує подальшого вивчення. Наступна праця [4], стосується аналізу економічної стійкості аграрного сектору за воєнних умов. Структурна модернізація виробництва супроводжується ціновими дисбалансами. Роль похідних фінансових інструментів у нейтралізації коливань не розкрита. Науковець О.Краснопольов [5] систематизує чинники розвитку деривативного ринку. Інституційні обмеження стримують активність учасників. Низька фінансова обізнаність створює додаткові бар'єри. Вплив глобальних цінових шоків на попит хеджування не досліджено. Автор [7] оцінює біржову торгівлю аграрними деривативами на міжнародних майданчиках. Обсяги операцій зростають. Контракти диверсифікуються. Взаємозв'язок між строковим сегментом і продовольчою стабільністю потребує аналізу. Під редакцією С.Іщук [9] висвітлено міжсекторальні взаємозв'язки в економіці України. Структурні диспропорції впливають на макроекономічну динаміку. Механізм передачі цінових ризиків через організовані товарні ринки не деталізовано. Автори І.Хома [14], В.Косик [14] та І.Хоменко [15], І.Горобінська [15], Н.Теслюк [15], Я.Назаренко [15] окреслюють проблеми ринку похідних інструментів. Рівень ліквідності недостатній. Реальний сектор бере обмежену участь. Роль державної політики у стимулюванні хеджування не визначена. Авторський колектив у складі: В.Яворська, А.Стоянов [17] аналізують міжнародний досвід організованої біржової торгівлі. Стандартизовані контракти формують індикативні ціни. Інтеграція цих підходів у національний аграрний ринок залишається відкритим питанням.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Наявні дослідження не охоплюють оцінку впливу глобальних цінових шоків на товарний ринок України. Роль біржових деривативів у забезпеченні продовольчої безпеки держави потребує нового дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – дослідити фактор впливу біржових деривативів функціонування товарного ринку України під тиском глобальних цінових коливань.

Завдання дослідження: проаналізувати динаміку світових цін на базові аграрні та енергетичні ресурси; дослідити масштаби та ефективність функціонування деривативного сегмента організованого товарного ринку України; обґрунтувати напрями посилення інституційної та регуляторної підтримки біржової торгівлі в Україні для забезпечення доступності продовольства.

Емпіричну базу дослідження сформовано з офіційних статистичних даних періоду 2020–2025 рр. Масив включає індекси світових цін на зернові культури та енергоносії. Показники продовольчої інфляції входять до набору даних. Обсяги біржового обороту деривативів зафіксовані. Кількість укладених строкових контрактів враховано. Використано щорічні та квартальні показники. Середньострокові тенденції виявляються через таку структуру даних. Аналітичні матеріали міжнародних біржових організацій доповнюють базу. Звітність профільних державних інституцій також залучена. Обробка інформації здійснена

через порівняльний аналіз динаміки. Розраховано темпи приросту, середні значення та відхилення. Варіацію цінових показників оцінено. Передачу цін на внутрішній аграрний ринок визначено через зіставлення індексів світових котирувань із внутрішніми споживчими цінами. Кореляційний аналіз застосовано для виявлення залежностей між розвитком деривативного сегмента та стабільністю продовольчих цін. Структурні зміни в біржовому обороті досліджено через частку аграрних контрактів у загальному обсязі операцій. Результати узагальнено через систематизацію показників. Побудовано аналітичні таблиці. Вони відображають зміну ключових параметрів товарного ринку в умовах глобальної волатильності. Методологічний апарат забезпечує виявлення причинних зв'язків між зовнішніми ціновими шоками та внутрішньою продовольчою безпекою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світові товарні ринки у 2020-2025 роках пройшли через фазу різких і синхронних коливань. Пандемічні обмеження, порушення морської логістики, воєнні ризики у Чорноморському регіоні та енергетичні дисбаланси сформували нову конфігурацію цінових трендів. Україна опинилася в центрі цих процесів. З одного боку, вона залишається значним експортером зерна та олійних. З іншого боку, її внутрішній ринок гостро реагує на будь-які зміни зовнішньої кон'юнктури (табл. 1). У 2020 році глобальні ціни на зернові знизилися через падіння попиту та логістичні обмеження. Вже у 2021 році ситуація різко змінилася. Вартість пшениці та кукурудзи зросла більш ніж на 40 % у річному вимірі. Причиною стала комбінація низьких перехідних запасів, погодних ризиків і спекулятивного попиту. Пік волатильності припав на 2022 рік. Світові котирування пшениці перевищили 400 дол. США за ту. Кукурудза наблизилася до 330 дол. США.

Одночасно зросли ціни на нафту та природний газ. Вартість енергоресурсів підвищила витрати на виробництво аграрної продукції та транспортування. У 2023 році відбулося часткове коригування.

Ринки адаптувалися до нових маршрутів постачання. У 2024-2025 роках динаміка стабілізувалася, але залишилася на рівні, що перевищує середні значення 2018-2019 років. Цінові очікування формуються з урахуванням геополітичних ризиків та кліматичних коливань (табл. 2) [6, с. 26].

Таблиця 1

Розширена структура ВВП України за витратним підходом, за період 2022–2025 рр.

Рік	Номинальний ВВП (млн грн)	Витрати на кінцеве споживання (млн грн, % ВВП)	Витрати домогосподарств (млн грн, % ВВП)	Витрати уряду (млн грн, % ВВП)	Накопичення основного капіталу (млн грн, % ВВП)	Зміна запасів (млн грн, % ВВП)	Експорт товарів та послуг (млн грн, % ВВП)	Імпорт товарів та послуг (млн грн, % ВВП)
2022	5190,5	5408,161 (104,2%)	3456,789 (66,6%)	1951,37 (37,6%)	654,629 (12,6%)	-45,230 (-0,9%)	1840,56 (35,5%)	-2712,325 (-52,3%)
2023	6535,3	6916,714 (105,8%)	4,589,23 (70,2%)	2327,48 (35,6%)	989,221 (15,1%)	56,780 (0,9%)	1868,90 (28,6%)	-3237,01 (-49,5%)
2024	7515,4	7680,835 (102,2%)	5012,34 (66,7%)	2668,49 (35,5%)	1427,806 (19,0%)	82,670 (1,1%)	2252,42 (30,0%)	-3702,41 (-49,3%)
2025	8466,3	8800,0 (103,9%)	5750,0 (67,9%)	3050,0 (36,0%)	1693,260 (20,0%)	93,129 (1,1%)	2539,89 (30,0%)	-4233,15 (-50,0%)

Джерело: побудовано на основі даних [2]

Таблиця 2

Динаміка світових цін на зернові, олійні та енергоресурси у 2020–2025 роках

Рік	Пшениця, дол./т	Кукурудза, дол./т	Соняшник, дол./т	Нафта Brent, дол./бар.	Газ, дол./тис. м ³
2020	210	165	380	42	120
2021	295	240	620	70	280
2022	410	325	720	99	850
2023	285	240	540	83	420
2024	260	225	515	78	310
2025	275	235	540	41	350
Зміна 2020-2022, %	+95	+97	+89	+136	+608
Зміна 2022-2024, %	-37	-31	-28	-21	-64
Середнє 2020-2025	289	238	552	-1	388
Зміни за період	+31	+42	+42	-2,3	+192

Джерело: побудовано на основі даних [18, 20]

Дані демонструють три чіткі фази. Спочатку падіння і потім різке зростання. Потім часткова корекція без повернення до докризових рівнів. Саме ця хвилеподібність визначає трансформацію товарного ринку України.

Цінові шоки не залишаються на біржових майданчиках. Вони швидко переходять у виробничі та споживчі сегменти. Передача відбувається через кілька каналів.

Перший канал це експортний паритет торгівлі. Українські виробники орієнтуються на світові котирування з урахуванням логістичних витрат. Зростання світових цін стимулює експорт.

Другий канал формується як витратний. Підвищення вартості нафти та газу збільшує витрати на пальне, добрива, сушіння зерна [12, с. 331]. Навіть у разі стабільних світових цін внутрішні ціни не повертаються до попередніх значень.

Третій канал формується через очікування. Інформація про можливий дефіцит або логістичні ризики формує спекулятивний попит. Переробники та трейдери формують запаси. Ринок реагує на очікування швидше, ніж на фактичні обсяги виробництва.

У 2022 році ці механізми діяли одночасно. Зростання експортних цін, дефіцит морських перевезень та підвищення вартості енергоносіїв спричинили різке підвищення внутрішніх цін на борошно, олію та комбікори.

Споживча інфляція продовольства перевищила 25 %. У 2023–2024 роках частину логістичних проблем вдалося вирішити. Внутрішні ціни стабілізувалися. Проте їхній рівень залишився вищим, ніж у 2020 році [16, с. 24-25].

Глобальні шоки не лише змінюють ціни. Вони перебудовують структуру ринку. По-перше, відбулося переформатування експортних потоків. Частка дунайських портів у 2022 році різко зросла. Залізничні перевезення до країн ЄС стали ключовим напрямом. Це підвищило рівень транспортних витрат на 30-40 % порівняно з довоєнним періодом.

По-друге, аграрії скоригували структуру посівів. Частка олійних культур збільшилася. Причина проста. Вища маржинальність і краща транспортабельність порівняно з кукурудзою. Ці засади вплинули на баланс внутрішньої переробки.

По-третє, посилюється концентрація трейдингу. Великі компанії отримали перевагу завдяки доступу до фінансування та міжнародних контрактів [10].

Малим виробникам стало складніше зафіксувати ціну без використання строкових інструментів (табл. 3).

Таблиця 3

Розширений індекс обороту роздрібної торгівлі в Україні (річний, % до попереднього року), з розбиттям за типами товарів

Рік	Загальний індекс обороту (% до попереднього року)	Оборот роздрібною торгівлі (млн грн, річний)	Зростання продажів Yo (середньорічне, %)	Оборот харчових товарів (млн грн, % від загального)	Оборот непродовольчих товарів (млн грн, % від загального)	Оборот товарів через інтернет (млн грн, % від загального)
2022	76,6	1,162,0	-23,4	580,0 (49,9%)	582,0 (50,1%)	116,2 (10,0%)
2023	111,5	1,341,31	15,4	670,655 (50,0%)	670,655 (50,0%)	174,470 (13,0%)
2024	113,7	2,447,0	13,7	1,223,5 (50,0%)	1,223,5 (50,0%)	391,52 (16,0%)
2025	108,1	2,647,705	8,1	1,323,852 (50,0%)	1,323,853 (50,0%)	476,587 (18,0%)

Джерело: побудовано на основі даних [2, 3]

Ринок стає більш чутливим до зовнішніх сигналів. Виробничі рішення приймаються з урахуванням біржових котирувань у Чикаго та Парижі. Внутрішня цінова політика дедалі більше залежить від глобальної ліквідності та ф'ючерсних позицій. Український сегмент організованого ринку залишається вузьким.

У 2025 році ліцензовану діяльність здійснювали чотири організатори торгів. Для порівняння, у Польщі функціонує понад десять активних товарних майданчиків, у Франції біржові аграрні контракти інтегровані у структуру Euronext із річним обсягом понад 1,3 млрд контрактів.

Обсяг біржових угод в Україні у 2024 році становив 82,6 млрд грн. У 2025 році цей показник зріс до 96,4 млрд грн, тобто на 16,7 %. Проте структура залишається диспропорційною. Кількість стандартних строкових контрактів на аграрну продукцію в Україні у 2025 році не перевищила 12 тис. од. [1, с. 107-108].

Коефіцієнт концентрації також залишається високим. Три найбільші трейдери контролюють понад 60 % організованого обороту. Отже, українська біржова інфраструктура формально функціонує. Але її обсяг не відповідає масштабам аграрного виробництва, яке у 2025 році перевищило 68 млн. т. зернових і олійних. Фіксація ціни через ф'ючерс дозволяє виробнику зменшити ризик падіння котирувань. Наприклад, якщо аграрій у березні укладає контракт на поставку 5 тис. т кукурудзи за ціною 240 дол. США за ту з виконанням у вересні, він забезпечує виручку 1,2 млн дол. США незалежно від ринкової ситуації восени. У 2022 році різниця між весняною та осінньою ціною кукурудзи в окремі періоди перевищувала 70 дол. США. За відсутності хеджування виробник втрачав до 350 тис. дол. США на зазначеному обсязі. Ф'ючерс мінімізує цей розрив.

Опціонний контракт дає гнучкіший механізм. Купівля put-опціону зі страйком 230 дол. США дозволяє зафіксувати мінімальну ціну. Якщо ринок зростає до 260 дол., виробник продає фізичну продукцію дорожче, сплативши лише премію, яка у 2025 році становила в середньому 6-8 дол. США за ту. У 2024 році світовий обсяг аграрних деривативів перевищив 20 млрд контрактів. Частка кукурудзи становила 28 %, пшениці – 22, соєвих бобів – 19. Це означає, що більшість глобальних виробників працюють у режимі страхування ціни (рис. 1).

В Україні рівень використання строкових інструментів залишається низьким. За оцінками біржових звітів, менш ніж 8 % великих господарств застосовують ф'ючерсні позиції. Серед середніх і малих підприємств цей показник не перевищує 3 % [19, с. 39].

Витрати на маржинальне забезпечення також впливають на рішення. Початкова маржа за контрактом на пшеницю у 2025 році становила близько 12 % номіналу. Для контракту на 1 тис. т при ціні 250 дол. США потрібно було вносити 30 тис. дол. США.

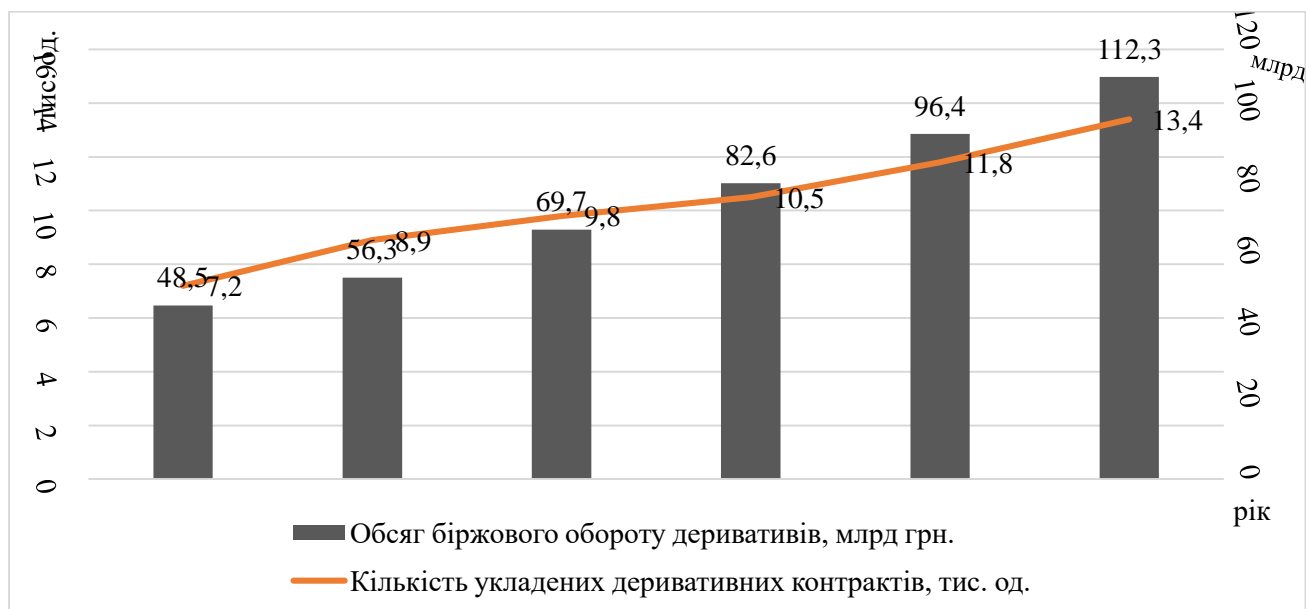

Рис. 1. Динаміка ринку деривативів України, за період 2020–2025 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [2, 10]

Для малих виробників це суттєве навантаження на оборотний капітал. Разом з тим хеджування дозволяє стабілізувати кредитні відносини. Банки враховують зафіксовану ціну при оцінці ризику. Це знижує ставку фінансування в середньому на 1,5-2 процентні пункти. У масштабі річного кредитного портфеля агросектору, який у 2025 році перевищив 180 млрд грн, економія від зменшення ризикової надбавки може сягати 3–4 млрд грн [8, с. 81].

Стабілізація деривативного сегмента потребує конкретних кроків. Підвищення гарантійного фонду щонайменше до 2 млрд грн. Запровадження податкової нейтральності операцій хеджування. Інтеграція клірингових процедур із європейськими майданчиками.

Створення програм навчання для аграріїв. Цінові ризики не зникнуть. У 2020-2025 роках амплітуда коливань зернових перевищила 90 % від мінімуму до максимуму. Енергетичні ресурси демонстрували ще вищу варіацію. За таких умов ф'ючерс і опціон стають не додатковим інструментом, а елементом фінансової безпеки [15]. У 2020-2025 роках продовольча безпека України визначалась не лише обсягами виробництва. Вона залежала від стабільності цін, доступності логістики та фінансової передбачуваності для аграрного сектору. Україна зберегла статус одного з провідних експортерів зернових. У 2024 році валовий збір зернових та олійних перевищив 68 млн т. У 2025 році показник наблизився до 71 млн т. Формально фізичної нестачі продукції не виникло. Проблема полягала в іншому [7]. Коливання цін формували ризики для внутрішнього ринку та споживача (табл. 4).

Продовольча безпека складається з двох вимірів. Перший – наявність товару, а другий через можливість його придбання. У 2022 році споживча інфляція на продукти харчування перевищила 25 %. Середня заробітна плата в реальному вимірі скоротилася на 9 %. У 2023 році інфляція зменшилася до 12 %. У 2024 році вона становила 8,6 %. Разом з тим частка витрат домогосподарств на харчування залишалася високою. За даними статистичних обстежень, у 2025 році вона перевищувала 44 % загальних витрат.

У країнах ЄС цей показник у середньому становить 17-20 %. Різниця демонструє чутливість українських споживачів до цінових коливань. Коливання експортних котирувань безпосередньо впливали на внутрішній ринок. Коли світова ціна пшениці у 2022 році перевищила 400 дол. США за ту, внутрішні ціни на борошно зросли більш ніж на 35 % протягом шести місяців [14]. Аналогічна динаміка спостерігалася на ринку соняшникової олії.

Цінова стабільність формує прогнозованість для виробника і споживача. Якщо аграрій фіксує майбутню ціну через біржовий контракт, він не закладає додаткову ризикову надбавку у відпускну вартість. Це знижує інфляційний тиск. За оцінками фінансових моделей, зменшення цінової волатильності на 10 % здатне скоротити продовольчу інфляцію на 1,2-1,5% в річному вимірі. Організований товарний ринок формує публічний ціновий орієнтир. Це зменшує інформаційну асиметрію між виробником і трейдером.

Таблиця 4

Розширений індекс споживчих цін (ІСЦ) за категоріями в Україні (річний, % до попереднього року), 2022–2025 рр.

Категорія	Підкатегорія	2022 (%)	2023 (%)	2024 (%)	2025 (%)
Усі товари та послуги	-	126,6	105,1	112,0	108,0
Харчування та напої	-	134,4	104,0	114,1	110,2
	Хліб та макаронні вироби	130,3	97,2	114,8	110,8
	М'ясні продукти	124,6	112,4	103,1	121,0
	Риба та рибні продукти	145,8	104,1	112,1	116,6
	Молоко, сир, яйця	132,8	104,3	117,1	108,7
	Олії та жири	129,9	98,6	119,7	113,2
	Фрукти	173,8	102,2	116,4	115,2
	Овочі	151,8	103,0	148,3	70,2
	Цукор	131,0	94,2	100,0	90,3
Алкоголь, тютюн	Безалкогольні напої	136,7	106,9	113,2	115,6
	-	122,7	109,6	113,2	117,3
	Алкогольні напої	120,5	110,2	114,0	118,5
Одяг та взуття	Тютюнові вироби	125,0	108,9	112,3	116,0
	-	102,4	93,7	95,7	93,9
	Одяг	101,8	94,5	96,2	94,1
Житло, комунальні послуги	Взуття	103,1	92,8	95,1	93,6
	-	106,0	112,8	118,9	102,3
	Оренда житла	105,2	113,5	120,1	103,0
Побутова техніка та товари для дому	Електроенергія, газ, опалення	107,5	112,0	117,8	101,5
	-	126,5	100,7	102,1	101,4
	Меблі та побутові прилади	125,8	101,2	102,5	101,8
Охорона здоров'я	Посуд та інструменти	127,3	100,1	101,7	101,0
	-	119,9	108,7	113,2	106,0
	Лікарські засоби	120,5	109,0	113,5	106,2
Транспорт	Медичні послуги	119,2	108,3	112,8	105,7
	-	142,9	103,2	107,1	106,1
	Паливо та мастила	145,0	102,5	106,5	105,8
Освіта	Транспортні послуги	140,7	104,0	107,8	106,5
	-	115,4	107,5	110,2	108,9
	Вища освіта	116,0	108,0	110,5	109,2
Відпочинок та культура	Шкільна освіта	114,7	107,0	109,8	108,5
	-	128,3	105,6	108,4	107,2
	Туристичні послуги	130,1	106,2	109,0	107,5
	Культурні товари	126,4	104,9	107,7	106,8

Джерело: побудовано на основі даних [11, 13]

У 2025 році частка біржових операцій у загальному обсязі внутрішнього аграрного обороту становила близько 14 %. П'ять років тому цей показник не перевищував 8 %. Зростання біржової активності підвищує прозорість. Публічні котирування знижують різницю між регіональними цінами. У 2021 році спред між центральними та південними регіонами щодо закупівельної ціни пшениці перевищував 18 %. У 2025 році він зменшився до 9 %.

Біржова торгівля також впливає на структуру запасів. За умов прозорої ціни підприємства скорочують страхові запаси. У 2024 році середній рівень комерційних запасів зерна на елеваторах становив 4,8 млн т. У 2025 році він знизився до 4,1 млн т. (рис. 2) [14].

Дані показують обернений зв'язок між зростанням біржової частки та рівнем продовольчої інфляції. У 2022 році екстремальний шок порушив цю закономірність. Проте у 2023–2025 роках стабілізація інфляції відбувалася одночасно з розширенням організованої торгівлі.

Держава впливає на продовольчу безпеку через інструменти регулювання та підтримки. У 2022 році обсяг бюджетних програм підтримки аграрного сектору перевищив 18 млрд. грн. У 2025 році він становив близько 14 млрд. грн. Частина коштів спрямовувалася на компенсацію відсоткових ставок і гарантії кредитів.

Запровадження механізму державних гарантій за строковими контрактами може знизити вартість маржинального забезпечення для малих виробників. Якщо держава покриває 50 % маржі за контрактом номіналом 250 тис. дол. США, підприємство економить близько 15 тис. дол. США оборотного капіталу. Для 500 середніх господарств це означає звільнення понад 7 млн дол. США фінансових ресурсів [20].

Іншим напрямком є формування державного резерву через біржові механізми. У 2025 році обсяг державного продовольчого резерву становив 1,3 млн т зерна. Закупівля через відкриті аукціони забезпечує ринкову ціну та знижує корупційні ризики. Регуляторна політика також відіграє значну роль. Спрощення процедури реєстрації деривативних контрактів, уніфікація податкового обліку та інтеграція з європейськими кліринговими системами здатні збільшити ліквідність. За прогнозними розрахунками, підвищення біржової частки до 20 % внутрішнього обороту може знизити амплітуду внутрішніх цінових коливань на 15–18 %. Зокрема, у 2024 році різниця між мінімальною та максимальною ціною пшениці на внутрішньому ринку становила 22 відсотки протягом маркетингового року. За умов активного використання ф'ючерсів цей

показник міг би зменшитися до 17–18 %. Для переробної галузі це означає прогнозованість витрат і стабільнішу собівартість продукції [17].

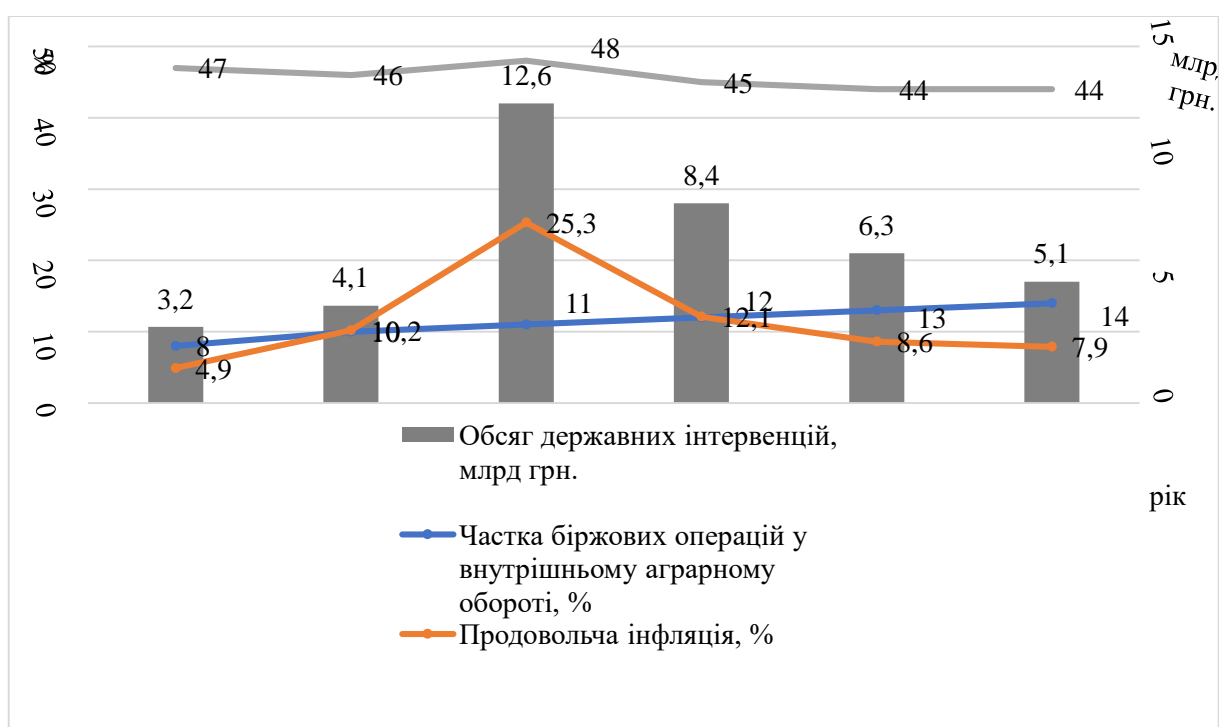

Рис. 2. Вплив розвитку організованого товарного ринку на показники продовольчої безпеки України (2020–2025 роки)
Джерело: побудовано на основі даних [3, 10]

Отже, розвиток організованого товарного ринку прямо пов'язаний із продовольчою стабільністю. Збільшення частки біржових операцій формує прозорі цінові сигнали. Зниження волатильності підтримує купівельну спроможність населення. Державна політика здатна прискорити цей процес через гарантійні та регуляторні механізми. Фізичної нестачі продовольства Україна не відчуває. Ризик полягає у цінових коливаннях. Саме організований товарний ринок та інструменти деривативів здатні перетворити нестабільність на контрольований параметр економічної політики.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Визначено, що глобальні цінові шоки періоду 2020–2025 років трансформували структурні умови функціонування товарного ринку України. Світові котирування зернових культур та енергоносіїв змінювалися стрімко. Це спричинило зростання внутрішніх виробничих витрат і транспортних тарифів. Продовольча інфляція досягла понад 20 % у пікових фазах. Фізичний обсяг аграрного виробництва залишався стабільним. Обґрунтовано, що біржовий сегмент деривативів демонстрував зростання у 2020–2025 роках. Обороти збільшилися, кількість контрактів зросла. Частка цього сегмента у структурі аграрного ринку залишається низькою. Обсяг операцій з похідними інструментами подвоївся. Виробники використовують їх не більше ніж на 15–20 % від потенційної потреби в хеджуванні.

Було продемонстровано, що продовольча безпека вимагає інтеграції біржових механізмів у державну економічну політику. Організовані майданчики здатні утворити прозорі індикативні ціни. Це зменшує інформаційну асиметрію. Спекулятивні коливання обмежуються. Держава повинна стимулювати участь аграрних підприємств у строкових угодах. Податкові інструменти можуть виконати цю роль. Гарантійні програми також необхідні. Регуляторна підтримка, розвиток клірингової інфраструктури та підвищення фінансової грамотності учасників ринку мають поєднуватися і зростати.

Література

1. Башлай С. В. Роль біржових деривативів у формуванні сталого розвитку товарного ринку України. *SWorldJournal*. 2025. № 33–03 (Part 3). С. 104–114. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2025-33-03-091>
2. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/>
3. Економічні підсумки України 2025. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/ekonomichni-pidsumki-ukrayini-2025>

4. Коханюк Я. Аграрний сектор України у період війни та відновлення: економічна стійкість і структурна модернізація. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 10 (292). С. 182–190. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-292-182-190>
5. Красноборов О. Чинники розвитку ринку деривативних фінансових інструментів в Україні. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. Серія: економіка, психологія та управління*. 2025. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/3041-2390-2025-06-03-02>
6. Македон В. В., М'ячин В. Г. Макроекономічна стабільність та інклюзивний розвиток країн Центральної та Східної Європи. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2025. Т. 30. Вип. 1(103). С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-103-4>
7. Масло А. І. Економічна оцінка торгівлі деривативними контрактами на олійні біржові активи на міжнародних організованих товарних ринках. *Причорноморські економічні студії*. 2025. Вип. 92. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.92-2>
8. Масло А. І. Оцінка біржової торгівлі деривативними контрактами на сільськогосподарську продукцію на міжнародних організованих товарних ринках. *Український економічний часопис*. 2025. № 9. С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-13>
9. Міжсекторальна взаємодія в економіці України: актуальні тенденції та перспективи оптимізації : наукова доповідь / наук. ред. С. О. Ішук; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього Національної академії наук України”. Львів, 2025. 100 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
10. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт. URL: https://me.gov.ua/?utm_source=chatgpt.com
11. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. Моніторинг основних подій в економіці України. Листопад 2025. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. URL: <https://me.gov.ua/download/155b7f56-c85c-4c5c-aaf4-477487093128/file.pdf>
12. Терещенко А. О. Проблеми та перспективи реалізації сільськогосподарської продукції на товарних біржах. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 2(16). С. 326–336. DOI: <http://doi.org/10.32750/2025-0230>
13. Україна: економічні орієнтири на 2026–2028 роки : Консенсус-прогноз / Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Жовтень 2025. 28 с.
14. Хома І., Косик В. Основні проблеми ринку похідних цінних паперів України та шляхи їх вирішення. *Галицький економічний вісник*. 2024. Т. 86. № 1. С. 69–76. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.01.069
15. Хоменко І., Горобінська І., Теслюк Н., Назаренко Я. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових деривативів. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 5. С. 150–157. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-5-22>
16. Щербак О. Українська економіка і економічна політика. *Економіка України*. 2025. Т. 68. № 1 (758). С. 20–37. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.01.020>
17. Яворська В. О., Стоянов А. Ф. Аналітична оцінка біржової торгівлі деривативними контрактами на міжнародних ринках капіталу та організованих товарних ринках. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-157>
18. Data Resources. URL: https://www.fia.org/fia/data-resources?utm_source=FIAWeb&utm_medium=Top
19. Makedon V., Koptilyi D. Digital transformation and artificial intelligence as factors in the economic recovery of enterprises following armed conflicts. *Economics, Entrepreneurship, Management*. 2025. Vol. 12. No. 1. P. 33–48. DOI: <https://doi.org/10.56318/eem2025.01.033>
20. Shining a light on derivatives. World Federation of Exchanges. 2025. DOI: <https://www.world-exchanges.org/our-work/articles/shining-light-derivatives>

References

1. Bashlai, S. V. (2025). Rol birzhovykh deryvatyviv u formuvanni staloho rozvytku tovarnoho rynku Ukrainy [The role of exchange-traded derivatives in the formation of sustainable development of the commodity market in Ukraine]. *SWorld Journal*, 33-03 (Part 3), 104–114, available at: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2025-33-03-091> (in Ukrainian)
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2025). [State Statistics Service of Ukraine], available at: <https://stat.gov.ua/> (in Ukrainian)
3. Ekonomichni pidsumky Ukrainy 2025. (2025). [Economic results of Ukraine 2025], available at: <https://www.libertyinstitute.org/articles/ekonomichni-pidsumki-ukrayini-2025> (in Ukrainian)
4. Kohaniuk, Ya. (2025). Ahrarnyi sektor Ukrainy u period viiny ta vidnovlennia: ekonomichna stiikist i strukturna modernizatsiia [Agricultural sector of Ukraine during war and recovery: economic resilience and structural modernization]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 10(292), 182–190, available at: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-292-182-190> (in Ukrainian)
5. Krasnopiorov, O. (2025). Chynnyky rozvytku rynku deryvatyvnykh finansovykh instrumentiv v Ukraini [Factors of development of the financial derivatives market in Ukraine]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turizmu. Seriia: ekonomika, psykholohiia ta upravlinnia*, 6, available at: <https://doi.org/10.54929/3041-2390-2025-06-03-02> (in Ukrainian)

6. Makedon, V. V., & Miachyn, V. H. (2025). Makroekonomichna stabilnist ta inkluzivnyi rozvytok krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy [Macroeconomic stability and inclusive development of Central and Eastern European countries]. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova*, 30(1(103)), 23–29, available at: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/1-103-4> (in Ukrainian)
7. Maslo, A. I. (2025). Ekonomichna otsinka torhivli deryvatyvnymy kontraktamy na oliini birzhovi aktyvy na mizhnarodnykh orhanizovanykh tovarnykh rynkakh [Economic assessment of trading in derivative contracts on oilseeds exchange-traded assets on international organized commodity markets]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 92, 19–25, available at: <https://doi.org/10.32782/bses.92-2> (in Ukrainian)
8. Maslo, A. I. (2025). Otsinka birzhovoi torhivli deryvatyvnymy kontraktamy na silskohospodarsku produktsiiu na mizhnarodnykh orhanizovanykh tovarnykh rynkakh [Assessment of exchange trading in derivative contracts on agricultural products in international organized commodity markets]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, 9, 79–83, available at: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-13> (in Ukrainian)
9. Ishchuk, S. O. (Ed.). (2025). Mizhsektoralna vzaiemodiia v ekonomitsi Ukrainy: aktualni tendentsii ta perspektyvy optymizatsii [Intersectoral interaction in the economy of Ukraine: current trends and prospects for optimization]. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy, available at: <https://ird.gov.ua/irdp/p20250035.pdf> (in Ukrainian)
10. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2025). Ofitsiinyi veb-sait [Official website], available at: <https://me.gov.ua/> (in Ukrainian)
11. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2025). Monitorynh osnovnykh podii v ekonomitsi Ukrainy. Lystopad 2025 [Monitoring of main economic events in Ukraine. November 2025], available at: <https://me.gov.ua/download/155b7f56-c85c-4c5c-aaf4-477487093128/file.pdf> (in Ukrainian)
12. Tereshchenko, A. O. (2025). Problemy ta perspektyvy realizatsii silskohospodarskoi produktsii na tovarnykh birzhakh [Problems and prospects of agricultural product sales on commodity exchanges]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 2(16), 326–336, available at: <http://doi.org/10.32750/2025-0230> (in Ukrainian)
13. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. (2025). Ukraina: ekonomichni oriietry na 2026–2028 roky: Konsensus-prohnoz [Ukraine: economic guidelines for 2026–2028: Consensus forecast], available at: <https://me.gov.ua/download/ad731854-99d4-4850-82bb-e854b712bc3b/file.pdf> (in Ukrainian)
14. Khoma, I., & Kosyk, V. (2024). Osnovni problemy rynku pokhidnykh tsinnykh paperiv Ukrainy ta shliakhy yikh vyreshennia [Main problems of the derivatives market in Ukraine and ways to solve them]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk*, 86(1), 69–76, available at: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.01.069 (in Ukrainian)
15. Khomenko, I., Horobinska, I., Tesliuk, N., & Nazarenko, Ya. (2024). Problemy ta perspektyvy rozvytku rynku finansovykh deryvatyv [Problems and prospects of financial derivatives market development]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, 5, 150–157, available at: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-5-22> (in Ukrainian)
16. Shcherbakova, O. (2025). Ukrainska ekonomika i ekonomichna polityka [Ukrainian economy and economic policy]. *Ekonomika Ukrainy*, 68(1(758)), 20–37, available at: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.01.020> (in Ukrainian)
17. Yavorska, V. O., & Stoianov, A. F. (2025). Analychna otsinka birzhovoi torhivli deryvatyvnymy kontraktamy na mizhnarodnykh rynkakh kapitalu ta orhanizovanykh tovarnykh rynkakh [Analytical assessment of exchange trading in derivative contracts on international capital markets and organized commodity markets]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 79, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-157> (in Ukrainian)
18. Data Resources. (2025). Futures Industry Association, available at: <https://www.fia.org/fia/data-resources>
19. Makedon, V., & Koptilyi, D. (2025). Digital transformation and artificial intelligence as factors in the economic recovery of enterprises following armed conflicts. *Economics, Entrepreneurship, Management*, 12(1), 33–48, available at: <https://doi.org/10.56318/eem2025.01.033>
20. Shining a light on derivatives. (2025). World Federation of Exchanges, available at: <https://www.world-exchanges.org/our-work/articles/shining-light-derivatives>